

Profesorius Vytautas Statulevičius

Garbingas profesoriaus Vytauto Statulevičiaus jubiliejus

1999 m. lapkričio 27 dieną Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys, profesorius Vytautas Statulevičius šventė savo 70 metų jubiliejų. Šiai garbingai sukakčiai paminėti 1999 m. rugpiūčio mėnesį Vilniuje vyko tarptautinė konferencija. Jos metu buvo skaityti tik kviestiniai pranešimai, juos skaitė daugiausia Jubilianto mokiniai bei kolegos iš viso pasaulio, kurių darbai artimi profesoriaus V. Statulevičiaus moksliniams interesams. Konferencijos darbai publikuojami specialiai šiam jubiliejui skirtame žurnalo „Acta Applicandae Mathematicae“ numeryje.

Ir šis straipsnelis skirtas paminėti mano Mokytojo gražų jubiliejų. Žinoma, čia neįmanoma pilnai atspindėti tokio talentingo matematiko kaip V. Statulevičius plačią ir įvairiapusišką veiklą, todėl skaitytojui pateiksiu, mano nuomone, tik pagrindinius akcentus.

Kartu su savo mokytoju akademiku Jonu Kubiliumi profesorius Statulevičius pelnytai laikomas vienu iš Lietuvos tikimybininkų mokyklos įkūrėjų. Jam vadovaujant buvo apgintos 35 mokslų kandidato (dabar daktaro) disertacijos, dešimt iš buvusių profesoriaus aspirantų šiuo metu patys yra profesoriai. Iš jo buvusių aspirantų paminėsiu (abėcėles tvarka): A. Aleškevičienę, A. Basalyką, R. Bentkų, R. Lapinską, A. Plikusą, B. Riaubą, R. Rudzkį, L. Saulį, V. Sidoravičių, J. Sunklodą, L. Vilkauską.

Jubiliato kelias į matematikos aukštumas prasidėjo sunkiais pokario metais: 1954 metais V. Statulevičius, vadovaujant profesoriumi J. Kubiliui, apgynė diplominį darbą „Nelyginio skaičiaus išraiška beveik lygių trijų pirminių skaičių suma“ ir gavo Vilniaus universiteto matematiko diplomą.

Prof. J. Kubilius numatė, kad Lietuvai matematikos specialistų reikės tose srityse, kurios gali būti taikomos praktikoje, todėl pasiuntė V. Statulevičių aspirantūros studijoms į Leningradą (dabar Sankt- Peterburgas) pas savo mokytoją J.V. Linniką – pasaulinio garso matematiką, dirbusį skaičių teorijos, tikimybių teorijos ir matematinės statistikos srityse. Vadovaujant J. V. Linnikui, V. Statulevičius parašė kandidatinę disertaciją „Nehomogeninių Markovo grandinių lokalinės ribinės teoremos“, kuri Leningrade buvo aukštai įvertinta. Čia verta paminėti, kad maždaug tuo pačiu metu Linniko mokiniais buvo tokie dabar gerai žinomi tikimybių teorijoje mokslininkai kaip V. V. Petrovas, I. A. Ibragimovas, A. Zingeris, I. Romanovskis.

Aspirantūros studijų metu J. V. Linnikas dažnai siūsdavo V. Statulevičių į Maskvą pas akademiką A. N. Kolmogorovą, vieną iš žymiausių šio šimtmečio matematikų, konsultacijoms, taip pat skaityti pranešimų apie gautus naujus rezultatus. Čia Jubilatas susipažino su A. N. Kolmogorovo ir V. V. Smirnovo mokiniais, vėliau sudariusiais garsios Maskvos tikimybininkų mokyklos branduolį, – E. B. Dynkinu, J. V. Prochorovu, R. L. Dobrušinu, A. N. Bolševu, V. V. Sazonovu, S. Sirazdinovu, A. N. Širiajevu, V. Leonovu.

Po aspirantūros V. Statulevičius grįžo į Vilnių, Lietuvos mokslų akademijos Fizikos ir matematikos institutą. Po instituto reorganizacijos (fizikų ir matematikų „skyrybų“) V. Statulevičius buvo paskirtas Matematikos ir kibernetikos instituto (vėliau pakeitusio pavadinimą ir pasivadinusio Matematikos ir informatikos institutu) direktoriumi ir daugiau negu ketvirtį amžiaus (nuo 1967 iki 1995) jam vadovavo. Per šį laikotarpį buvo pastatytas naujas instituto pastatas, institutas tapo mokslinio darbo matematikos ir informatikos srityse lyderiu Lietuvoje.

1966 metais Vilniaus universitete V. Statulevičius apgynė habilitacijos dar-

bą (tuo metu tai buvo vadinama fizikos ir matematikos mokslų daktaro disertacija), kuriame pateikė atsitiktinių dydžių, susietų į Markovo grandinę, sumų skirstinių pilną asimptotinę analizę (konvergavimo greičiai, asimptotiniai skleidiniai, didžiųjų nuokrypių tikimybės), aproksimuojant tuos skirstinius normaliuoju dėsnio. Pagrindinis instrumentas šioje analizėje buvo V. Statulevičiaus sukurtas vadinamų semiinvariantų (ar pusinvariantų) metodas. Vėliau Jubilatas su savo mokiniais A. Aleškevičiene, A. Basalyku, R. Bentkumi, D. Jakimavičiumi, A. Plikusu, R. Rudzkiu, L. Sauliu sėkmingai naudojo šį metodą nepriklausomų ir silpnai priklausomų dydžių sumų didžiųjų nuokrypių asimptotinėje analizėje. Buvo nagrinėjamos įvairios silpno priklausomumo formos: nepriklausomų dydžių polinominės formos, kartotiniai stochastiniai integralai, U-statistikos, o taip pat statistikos, skirtos stacionariųjų sekų ir procesų spektriniam tankiui įvertinti. Šie visi rezultatai buvo susumuoti V. Statulevičiaus ir L. Saulio monografijoje „Didžiųjų nuokrypių ribinės teoremos“, kurią 1989 m. rusų kalba išleido Vilniaus leidykla „Mokslas“, o 1991 – anglų kalba leidykla „Kluwer“.

Paskutinį dešimtmetį Jubilatas kartu su prof. A. Aleškevičiene išplėtė tyrimų sritį, pradėję nagrinėti didžiųjų nuokrypių tikimybes, kai aproksimuojantis dėsnis nebe Gauso, o kitoks, pavyzdžiui, Puasono ar chi-kvadrato.

1972 m. Jubilatas išrenkamas Lietuvos mokslų akademijos tikruoju nariu, vėliau 5 metus jis buvo Lietuvos MA prezidento pavaduotoju. Kalbant apie tarptautinį Profesoriaus pripažinimą, reikia paminėti, kad jis yra Tarptautinio statistikos instituto (*International Statistical Institute*), Amerikos matematikų draugijos ir Europos statistikų draugijos narys. Jis skaitė kviestinius pranešimus Tarptautiniame matematikos kongrese Vankuveryje (Kanada), daugelyje tarptautinių konferencijų ir mokyklų, su paskaitomis aplankė dešimtis garsių pasaulio universitetų. Kalbant apie tarptautinius ryšius, būtina paminėti tarptautines Vilniaus Tikimybių teorijos ir matematinės statistikos konferencijas, apie kurias turbūt žino visi šio žurnalo skaitytojai (informacija apie paskutinę, septintąją konferenciją buvo spausdinama ir šiame žurnale). Šios konferencijos kas ketveri metai rengiamos nuo 1973 metų. Pagrindinis visų šių konferencijų organizatorius buvo profesorius V. Statulevičius, kurio entuziazmo ir energijos dėka šios konferencijos tapo populiarios ir sėkmingos. 1993 metais, kurie Lietuvai buvo tikrai nelengvi, ši konferencija įvyko vien tik Jubilato užsispyrimo ir milžiniškų pastangų dėka. Tai buvo pirmoji Vilniaus Tikimybių teorijos ir matematinės statistikos konferencija, įvykusi jau nepriklausomoje Lietuvoje.

Šios konferencijos suvaidino svarbų vaidmenį Lietuvos tikimybių teorijos mokyklos vystymesi, nes jos suteikė galimybę jauniems matematikams tiesiogiai bendrauti su geriausiais pasaulio mokslininkais. Šių konferencijų metu užsimezgė svarbūs tolesniam bendradarbiavimui kontaktai (dalinai šių konferencijų dėka dabar tiek daug lietuvių tikimybinių ilgesniam ar trumpesniam

laikui vyksta dirbti i užsienio universitetus; tarp kitko, ir šios eilutės rašomos ne Vilniuje, o Atlantoje (JAV), Džordžijos technologijos institute).

Baigdamas šią trumpą Jubilato mokslinės veiklos apžvalgą, galėčiau pasakyti, kad fundamentalūs akademiko V. Statulevičiaus darbai tikimybių teorijos asimptotinėje analizėje, semiinvariantų metodas ir tarptautinės Vilniaus konferencijos pelnė akademikui tarptautinį pripažinimą.

Kad straipsnelis nebūtų grynai oficialus, noriu pateikti ir keletą savo asmeninių prisiminimų. Štai jau 35 metai, kai bendrauju su nuoširdžiu žmogumi ir talentingu mokslininku, daugelio mūsų, jaunesnių matematikų, mokytoju ir įkvėpėju. Mano pažintis su akademiku V. Statulevičiumi buvo gal kiek neįprasta. Kartu su kitais vadinamosios KPI grupės studentais buvome paskirti individualiai dirbti su geriausiais Lietuvos matematikais ir aš patekau (tuomet dar docento) V. Statulevičiaus globon. Pamenu, kaip grupelė mūsų jaunų mokslo entuziastų ateidavo į Jubilato butą prie Respublikinės bibliotekos, ir jis stengdavosi mums, dar mažai težinantiesiems tikimybių teoriją, išaiškinti sudėtingus procesų teorijos klausimus. O ketvirtame ir penktame kursuose mus jau paimdavo į konferencijas ir seminarus, į kuriuos suvažiuodavo Tarybų Sąjungos tikimybinių „žvaigždės“. Tad mes turėjom galimybę tiesiogiai bendrauti su geriausiais pasaulyje tos srities specialistais. Daugelis iš mūsų nuo tų laikų išsaugojome ryšius ir draugystę su kolegomis iš buvusios Tarybų Sąjungos, dabar tai atskiros šalys – Rusija, Gruzija, Ukraina, Armėnija...

O kiek būdavo linksmy nuotykių (su „žvaigždėmis“ visuomet kas nors atsitinka!), kai konferencijos dalyviai išvažiuodavo į gamtą – V. Statulevičius mokėjo derinti rimtas mokslines diskusijas su pramogomis.

Jubiliatas moka labai šiltai bendrauti su bendradarbiais ir mokiniais, nesvarbu, kokio lygio – ar rašai kursinį darbą, ar ruošiesi ginti habilitacijos darbą. Jis domisi ne tik tavo mokslo laimėjimais, bet ir gyvenimu, į Profesorių gali kreiptis net ir buitinais klausimais.

Baigiant šį rašinį, norisi ir asmeniškai, ir visų šio žurnalo skaitytojų vardu palinkėti savo Mokytojui, mūsų gerbiamam ir mylimam Jubilatui sveikatos ir energijos, laimės ir džiaugsmo, įrodyti dar ne vieną teoremą, organizuoti dar ne vieną Vilniaus konferenciją!

Profesorius Vygas Paulauskas